

blevet hævdet, at hovedårsagen til ændringen skulle være en tiltagende billedkult – en forklaring Krötzl afviser med henvisning til, at der ikke i det af ham undersøgte materiale henvises til helgebilleder. Han foretrækker at se billedkulten som et parallelt fænomen, og betoner det ønskelige i flere typologiske undersøgelser af pilgrimsvæsen og helgendyrkelse i andre egne af Europa.

Krötzls bog har interesse på flere punkter. Dels giver den en nyttig oversigt over den internationale forskning i emnet. Forfatteren bemærker herunder, at der mangler systematiske kriterier til analyse og fortolkning af mirakelberetninger som historisk kildegenre, og efterlyser en efter funktion, indhold og datering ordnet typologi. Bogen udgør utvivlsomt et bud på et sådant sæt kriterier, men om de vil kunne finde anvendelse i international sammenhæng, må anmelderen overlade det til specialister at afgøre. I den sammenhæng bør det dog påkalde sig interesse, at Krötzls undersøgelse er overregional og omfatter et længere tidsrum end normalt i den type undersøgelser, nemlig tiden helt frem til Reformationen. Dels giver den mange konkrete oplysninger om pilgrimsvæsenet i Norden, oplysninger der kan have stor rækkevidde også for andre emner end pilgrimsvæsenet. Det er af metodisk interesse at se, hvorledes mirakelberetningerne udgør et vigtigt korrektiv til diplomaterialets omtale af pilgrimsfærder. I følge diplomerne var det også i senmiddelalderen mænd fra højere sociale lag, der dominerede i pilgrimsfærderne, men mirakelberetningerne udviser ikke blot en langt større social spredning, men også en meget stor andel af kvinder og børn. Mændenes dominans i diplomerne er derfor en afspejling af deres generelle dominans i juridiske dispositioner – en iagttagelse, der er af betydning for enhver, der arbejder med diplomer. Selvom bogens titel ved første øjekast antyder et snævert emne, så er der meget at hente for læseren.

Anders Leegaard Knudsen

AXEL BOLVIG: *Bondens Billeder. Om kirker og kunst i dansk senmiddelalder.* Gyldendal 1994. 160 s., 45 ill.

Det er en sjældent engageret forfatter, der her fremlægger sine synspunkter om Danmarks senmiddelalderlige kalkmalerier fra midten af 1200-tallet til midten af 1500-tallet. Før vi når så langt, gennemgår forfatteren en for så vidt nyttig oversigt over den litteratur, der behandler begrebet »gotik«. Denne litteraturoversigt er mest tilfredsstillende, når det gælder den nationale litteratur. Forfatteren forekommer for ambitiøs, når han kortfattet vil forklare begrebet gotik i europæisk sammenhæng. I sin iver for at vise den national-chauvinisme, der vitterlig har præget dele af den arkitekturhistoriske forskning, glemmer han sobre og nøgterne arkitekturhistorikere fra sidste halvdel af 1800-tallet, som ved deres grundlæggende forskning nok i højere grad har præget opfattelsen af »gotik« og dens opståen. Tyske forfattere som Franz Kugler, Wilhelm Lübcke og Heinrich Otte var ikke i tvivl om, at gotikken opstod i Ile de France, og ikke i det germanske Vaterland.

Forfatteren er i det hele taget på mest sikker grund, når han analyserer middelalderens billedlige fremstillinger. Hvor har han dog fået den idé fra, at Ribe Domkirkes to ydre sideskibe er revet ned? (s. 34). Hele den principielle restaureringsdiskussion endte jo netop med, at man besluttede at *bevare* de ydre

sideskibe, som der så glimrende er gjort rede for i det bind af *Danmarks Kirker*, der behandler Ribe Domkirke og som forfatteren hævder at have konsulteret. Forfatterens spørgsmål, om man i Danmark egentlig har gotik i begrebets internationale betydning besvares med et »jein«, og man kan da kun give ham ret i, at der er langt fra Reims til Rye! Bogens force ligger absolut i beskrivelsen af de gotiske kalkmalerier. Bolvig ser de senmiddelalderlige kalkmalerier som et demokratisk fænomen, der skyldtes, at det nu var fæstebønderne, der stod som kirkeværger og igangsættere, i modsætning til kalkmalerierne fra romansk tid, der skyldtes aristokratiet. Herskabernes manglende engagement i landsbykirkerne senmiddelalderlige udsmykning forsøger Bolvig bl.a. at forklare ved at herremændene havde store jordbesiddelser uden for deres hjemsgn, deres »adresse«, hvorfor de kun interesserede sig for deres »egen« kirke og ikke for de fjernere liggende kirker, hvor fæstegodset lå. Argumentationen er meget besnærende, selv om anmelderen har sine tvivl om, at nogen, herunder middelalderens herremænd, er indstillet på at opgive magt og indflydelse, hvor den er mulig. Selv om anmelderen personligt finder nogle af de sammenligninger, som forfatteren drager mellem kalkmalerierne og nutidig billedkunst, for noget anstrengte, så er Bolvigs billedanalyser morsomme og tankevækkende, og mange vil kunne drage nytte af det nyere materiale, som her er samlet.

Karin Kryger

Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden Band 8. Kloster Itzehoe 1256-1564. Bearbeitet von Hans Harald Hennings. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster 1993. (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchiv. 37). 569 s., 350,- DM.

Det cisterciensernonnekloster, der oprindeligt var anlagt i Ivenfleth ved Störflorens udmunding i Elben, gav ærkebispens af Bremen tilladelse i 1263 til at flytte til Itzehoe, fordi klostrets eksistens truedes af hyppige oversvømmelser. I Itzehoe knyttedes det snart til sognekirken Sct. Laurentius, og grev Gerhard 1. af Holsten skænkede 1286 kirken med alle indkomster. Disse tidlige breve er for længst kendt fra udgivelsen i de ældre bind af Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden, og det samme gælder for brevene i klosterarkivet til og med år 1400; de findes i bind IV og VI, der slutter med år 1400. Under forberedelsen af Itzehoe-bindet konstaterede udgiveren, at disse tryk gennemgående var pålidelige, og besluttede sig derfor til kun at give en kort indholdsangivelse. Til gengæld udarbejdede han en udførlig beskrivelse af originalerne og deres besegling, noget helt nyt set i forhold til de ældre tryk, som der henvises til. I henvisningen indfletter udgiveren rettelser – ret få – til teksterne.

Klostrets velbevarede og velordnede arkiv befandt sig indtil 1985 i selve klostret, som ved reformationen i lighed med Sct. Johannesklostret på Holm ved Slesvig forvandlede til et evangelisk »Damenstift« for medlemmer af de holstenske adelsslægter. I forbindelse med større ombygninger og moderniseringer besluttede man sig til at deponere arkivet i Schleswig-Holsteinisches Landesarchiv i Slesvig med bibeholdelse af den ordning, der var gennemført kort efter 1900, således at brevstoffet til 1564 er henlagt i kronologisk rækkefølge.